

Kopsavilkums

ANO Bērnu tiesību konvencijā termins “bērna līdzdalība” nemaz nav izmantots. Šis termins ir attīstījies un šobrīd tiek plaši izmantots, lai raksturotu procesus, kas ietver informācijas apmaiņu un tāda dialoga uzturēšanu starp bērnu un pieaugušo, kura pamatā ir abpusēja cieņa. Latvijas nacionālajos aktos vairākās vietās ir atrodamas norādes, kādā veidā bērna līdzdalība ir jāīsteno. Bērnu līdzdalības veicināšana jau bērna agrīnā vecumā var veicināt bērnu sadarbību un mazināt iespējamus konfliktus starp bērniem un pieaugušajiem.

Bērnu līdzdalība atšķiras no pieaugušo līdzdalības ar to, ka bērnu līdzdalības īstenošanai tiek veltīti īpaši aizsardzības pasākumi. Tas ir tāpēc, ka bērni ir nepārtrauktā attīstības procesā, kuras laikā viņu līdzdalības īstenošana sākas kā gandrīz neiespējama, līdz attīstās līdzvērtīgi pieaugušo līdzdalībai. Tādēļ, izvērtējot bērna līdzdalību lēmumu pieņemšanā, pirms tiek noskaidrots bērna viedoklis, ir jāizvērtē divi būtiski aspekti: vecāku vai citu likumisko pārstāvju loma bērna līdzdalības īstenošanā un bērna informēšana par lietas apstākļiem.

ANO Bērnu tiesību konvencija centrē bērna tiesības ap vecāku tiesībām. Bērniem sākotnēji trūkst un tikai ar laiku attīstās spēja ne tikai īstenot savas tiesības, bet tās arī pieprasīt. Bērna rīcības spējas pakāpeniski attīstās no dzimšanas līdz pilngadības sasniegšanai. Konvencija ir padarījusi vecākus un citus likumiskos pārstāvjus par neaizstājamiem bērnu tiesību nodrošināšanā. Ņemot vērā vecāku lomu bērnu līdzdalības nodrošināšanā, īpaša vērība jāpievērš bērniem, kuri ir palikuši bez vecāku gādības. Lēmumu pieņēmējiem, lemjot par to, kādā mērā nodrošināt bērna līdzdalību, vispirms ir jāizvērtē, vai bērnam ir pieejams par viņu atbildīgs pieaugušais – vecāks vai cits likumiskais pārstāvis, kurš sekmē bērna spēju līdzdarboties.

Bērna spēja līdzdarboties lēmumu pieņemšanā nav iespējama, ja bērns nav informēts par lietas būtiskākajiem apstākļiem. Nozīmīgi ir saprast, ka bērns sava vecuma un brieduma dēļ nav spējīgs saprast un tādējādi būt informēts par atsevišķiem, ar viņa interesēm saistītiem, apstākļiem. Dažos gadījumos bērnam šādu informāciju nemaz nedrīkst sniegt, jo tas var ietekmēt viņa psihoemocionālo stāvokli vai tikumību.

Tikai izvērtējot šos abus aspektus – gan atbildīgā pieaugušā (vecāka vai cita likumiskā pārstāvja) klātbūtni, gan arī bērna spēju būt informētam par lietas būtiskiem apstākļiem, lēmuma pieņēmējs var būt pietiekoši sagatavots, lai pievērstos bērna līdzdalības būtiskākajām komponentam – bērna viedoklim.

Lai pilnvērtīgi īstenotu ANO Bērnu tiesību konvencijas 12. panta pirmo daļu, ir jānodrošina, ka bērnam tiek dota vieta un iespēja, kur paust savu viedokli, bērnam ir jāļauj izteikties (viņa viedokli nedrīkst ietekmēt un nav pieļaujami šķēršļi, kas bērnam liktu baidīties paust savu viedokli), ir jābūt personām, kuras ir gatavas bērna viedokli uzklāst, kā arī bērna viedoklis ir jāņem vērā un viņam ir jāsaņem atgriezeniskā saite. Arī tajos gadījumos, kad bērna lūgumus nav iespējams izpildīt objektīvu iemeslu dēļ, viņam ir jāizskaidro iemesli, kāpēc tas nav iespējams.

Bērna viedoklis jāņem vērā atbilstoši bērna vecumam, briedumam un spējai savu viedokli formulēt patstāvīgi. Ir jāvērtē, vai bērna viedoklis nav ietekmēts. Ņemt vērā bērna viedokli nenozīmē pieņemt lēmumu, kādu viņš vēlas. Pieņemot lēmumu, bērna līdzdalību var īstenot arī citos veidos, piemēram, pielāgojot bērna viedoklim pretēju lēmumu bērna izteiktajām bažām. Ja bērns jūtīs, ka viņa viedoklim ir nozīme, viņš skaidrāk apzināsies, ka var ietekmēt konkrētā notikuma apstākļus, un viņam šajā jautājumā radīsies drošība.

Iespēja bērnam pilnvērtīgi izteikt un aizstāvēt savu viedokli ir ceļš uz to, lai bērns vairāk noticētu savām spējām ietekmēt savu dzīvi, attīstītu savu patstāvību un veicinātu savu personisko izaugsmi.